

13. Remarque E. M. Drei Kameraden / Erich Maria Remarque. – [Roman]. – Köln : Kiepenheuer & Witsch, 1991. – S. 585
14. Gruber P. Das Gleichgewicht / Peter Gruber. – [eine Erzählung]. – Ebook, 2008. – 197 s.
15. Gutsch J. M. Dieersteduetsche Band / Jochen-Martin Gutsch // Der Spiegel. – Hamburg : SPIEGEL-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co. KG, 2010. – Nr. 39. – 198 s.
16. Hickmann C. Anallen Fronten / Christoph Hickmann // Der Spiegel. – Hamburg : SPIEGEL-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co. KG, 2009. – Nr. 53. – 152 s.
17. Zweig S. Schachnovelle / Stefan Zweig. – Frankfurt am Main : Fischer Verlag, 1974, 711. – 740. Tausend 1988. – 44 s.
18. Loll A. Gutes Gelingen / Anna Loll // Der Spiegel. – Hamburg : SPIEGEL-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co. KG, 2009. – Nr. 52. – 174 s.
19. Meyer C. Die Wissenschaftsfeind / Cordulla Meyer // Der Spiegel. – Hamburg : SPIEGEL-Verlag Rudolf Augstein GmbH & Co. KG, 2010. – Nr. 40. – 154 s.

УДК 811.112.2'373.7

*Шандрук Т.Ф.
(Київ, Україна)*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМІЧНОЮ КОНОТАЦІЄЮ, ЯКІ ПОЗНАЧАЮТЬ ЗДІБНОСТІ ЛЮДИНИ, У НІМЕЦЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Стаття присвячена вивченню німецьких фразеологізмів з комічною конотацією, які позначають здібності людини. Автор дослідив їх культурно-національну семантику шляхом виявлення характеру взаємодії мовних і культурологічних чинників у їхній семантичній структурі. Таке дослідження допомагає краще зрозуміти національний характер та гумор німецького народу.

Ключові слова: *німецькі фразеологізми, комічна конотація, національно-культурні особливості, здібності людини.*

Статья посвящена изучению немецких фразеологизмов с комической коннотацией, которые обозначают способности человека. Автор исследовал их культурно-национальную семантику, определил характер взаимодействия языковых и культурологических факторов в семантической структуре этих фразеологизмов, что дает возможность лучше понять национальный характер и юмор немецкого народа.

Ключевые слова: *немецкие фразеологизмы, комическая коннотация, национально-культурные особенности, способности человека.*

The article deals with German phraseological units with comical connotation denoting human abilities. The author analyses the specificity of their cultural and national semantics as well as interaction of cultural and linguistic components in their semantic structure. Such research helps to understand German mentality and sense of humor better.

Key words: *German phraseological units, comical connotation, national and cultural specifications, person's ability.*

© Шандрук Т.Ф., 2012

Проблема взаємозв'язку понять культура-мова-етнос є досить актуальною для сучасної лінгвістики. Фразеологічна система - це та ділянка мови, де концентрується її етнокультурна специфіка, оскільки у фразеології багато національного, а національне - завжди своєрідне. Фразеологія привертала і привертає увагу вчених з огляду на свою яскравість, образність, оригінальність, оскільки вона увібрала в свої експресивні, емоційні й стилістичні відтінки та історико-культурні нашарування подібності й відмінності у мисленні окремих людей, колективів, націй. Опіраючись на багату скарбницю словесної мудрості народів, їхню спостережливість, творчість та діяльність, фразеологія акумулює неймовірне різноманіття висновків та узагальнень всього людства та кожної нації зокрема.

На прикладах фразеологічних одиниць орієнтованих на людину, зокрема на її розумові здібності, – можна отримати уявлення про світорозуміння людей, багатство їхніх виражальних мовних засобів. Тому мета нашої статті – дослідити та описати німецькі фразеологізми з комічною конотацією, які позначають здібності людини, в аспекті лінгвокраїнознавства.

Здібності — це своєрідні властивості людини, її інтелекту, що виявляються в її навчальній, трудовій, особливо науковій, та іншій діяльності і є необхідною умовою її успіху [6; 7; 10; 11].

Здібності та діяльність, особливо праця, органічно взаємопов'язані. Із розвитком праці та суспільного життя людські здібності розвивалися, змінювалися за змістом і структурою. Кожному історичному етапу розвитку людства відповідає певний рівень їх розвитку. Здібності як рушійна сила відіграли провідну роль у розвитку науки і техніки, створенні матеріальних і духовних багатств, суспільному прогресі. Здібності — це загальнолюдські властивості, але в них також виявляється й індивідуальна, а також і національна своєрідність кожної людини.

Кожна здібність людини — це її складна властивість, внутрішня можливість відповідати вимогам, які ставить перед нею діяльність. Здібність спирається на низку інших властивостей, до яких насамперед належать життєвий досвід людини, здобуті нею знання, вміння та навички. Відомо, що чим багатший життєвий досвід, тим легше людині досягати успіху в діяльності. Досвідчена людина, озброєна науковими знаннями, ширше і глибше усвідомлює завдання, які суспільство ставить перед нею. Розвиток здібностей значним чином визначається умовами виховання, особливостями сформованості особистості, її спрямованістю, яка або сприяє їх розкриттю, або, навпаки, призводить до того, що здібності не реалізуються. Їх формування залежить також від культурного рівня суспільства [7: 247].

Про здібності розмірковували давньогрецькі мислителі Арістотель, Піфагор та ін. Предметом спеціального вивчення здібності стали в другій половині XIX ст., коли Ф. Гальтон розпочав експериментальні та статистичні дослідження людських відмінностей. Спочатку здібності розглядали як властивості душі, що передаються спадково і від народження існують у індивіда. Згодом Дж. Локк і французькі матеріалісти висловили ідею про зажиттєве формування здібностей, їх повну залежність від умов життя. У сучасній науці (С. Рубінштейн, Б. Додонов, Н. Лейтес, Б. Теплов та ін.) вважають, що здібності розвиваються на основі вроджених задатків [10: 141].

Здібності людей поділяють на види передусім за змістом і характером діяльності, в якій вони виявляються. Розрізняють загальні та спеціальні здібності. Загальними називають здібності людини, що тією чи іншою мірою виявляються у всіх видах її діяльності та забезпечують відносну легкість і продуктивність у засвоєнні знань та виконанні різних видів діяльності. Такими є здібності до навчання, загальні розумові здібності людини, її здібності до праці. Під спеціальними здібностями розуміють здібності, що виразно виявляються в окремих спеціальних галузях діяльності (наприклад, сценічній, музичній, спортивній тощо). Загальні здібності виявляються в спеціальних, тобто здібностях до якоїсь певної, конкретної діяльності. Здібності розвиваються в обдарованість, а потім - у талант. Геніальність - найвищий рівень творчих виявів особистості, який втілюється у творчості, що має історичне значення для життя суспільства [1: 289].

Із поняттєвою ознакою «здібності» пов'язана характеристика людини як біологічної істоти, наділеної розумом. Значущість цієї характеристики підтверджує те, що здібності індивіда репрезентовані у німецькій мові значною кількістю фразеологізмів з комічною конотацією. Фразеологізми цієї групи є одним із засобів експресивної характеристики людини, емоційної оцінки її індивідуальних якостей чи положення в суспільстві. Відповідно до характеру оцінки зосередженої в них інформації ці фразеологізми можна розділити на дві групи: фразеологізми з позитивною оцінкою і фразеологізми з негативною оцінкою.

Кмітливий / Важкодум

Про проникливих, кмітливих людей німці жартівливо або з іронією говорять: *Das Gras wachsen hören*. Вираз вживається спочатку для зневажливої характеристики надмірно розумних людей. Аспект мудрості чи поінформованості виникає лише в середині 17-го століття [8: 193]. А про людей, які повільно думають або сприймають інформацію, іронічно зауважують: *Der Groschen fällt bei jmdm. pfennigweise*. Гроші – це були товсті монети, що спочатку карбувалися у Франції, але визнавались і у Німеччині. Великого поширення вони набули після того, як у 1300 році у Чехії було викарбовано срібні монети, які поширилися по всій Європі. Грошен вартував кілька пфенігів (від 7 до 12) і стояв між таляром та пфенігом. Через його нестабільну вартість грошен став використовуватись у різних фразеологічних зворотах у загальному значенні монети. Інші фразеологізми відображають втрату його вартості і він поступово перетворився у символ незначної суми. Гроші були потрібні в автоматах, які за монети видають товари. Наведена фразема ґрунтується на механічному процесі падіння монети в механізм автомата, в ній, отже проводиться аналогія між цим процесом і повільним розумінням чогось у нерозумних людей [8: 193].

Здібний / Не здібний

Про здібних людей, німці жартівливо говорять: *Er trägt den Marschallstab in Tornister*. У Середньовіччі маршал був доглядачем бойового коня. Цей обов'язок поступово перетворився у високий придворний чин, а у війську - на звання фельдмаршала. Під час війни можна було зробити надзвичайно швидко та стрімку кар'єру або швидко досягти успіху, тому цей фразеологізм поєднав два символи різних військових рангів –

це ранець простого солдата і жезл – символ гідності маршала. Утворення фразеологізму приписують Наполеону [8: 400]. Якщо людина може опанувати щось без особливих зусиль, жартівливо підкреслюють: *Mit dem Nürnberger Trichter eingießen/einziehen*. Цей фразеологізм походить від назви трактату нюрнберзького поета XVII ст. Харсдорфера „Poetischer Trichter, die deutsche Dicht- und Reimkunst in sechs Stunden eingießen“ [8: 619].

У багатьох фразеологізмах, які відбивають національне світобачення, відображені народні уявлення про людей не особливо здібних. *Die Trauben hängen j-m. zu hoch./sind j-m. zu hoch* - іронічно констатують, коли для кого-небудь щось є недосяжною метою. Фразеологізм походить із байки Езопа, де розповідається про лисицю, яка, не діставши винограду, що висів надто високо, втішила себе тим, що він зелений [8: 618]. Не дуже освічених німці жартівливо характеризують: *Keine Leuchte sein*. Про людей, які не відзначаються у чомусь особливими успіхами, іронічно зауважують: *In etwas kein Held sein*. Герой - це мужній воїн. Поступово значення цього слова стало поширюватися на кожного, хто має значні досягнення у певній галузі. Утворений на цій базі фразеологізм з іронічною конотацією є прикладом того, як сам по собі негативний аспект виражається позитивним поняттям [8: 241]. Не дуже інтелегентних людей у Німеччині з сарказмом характеризують: *Kein großes Kirchenlicht sein*. Цей фразеологізм є калькою латинського “lumen ecclesiae” (церковне світло) і бере свій початок ще від Цицерона, який так у свій час так називав видатних людей церкви [8: 312]. *Wenn Gott ein Amt gibt, dem gibt er auch Verstand* - Ернст Лаутенбах у книзі «Latein-Deutsch-Zitaten-Lexikon» пояснює, що цей іронічний фразеологічний зворот походить із Біблії, де йдеться про пророка Єремію, який через страх перед покладеною на нього місією пророка, не послухав слова Бога: «Ти ще не народився, а Я уже поклав свою руку на тебе». Фразеологізм підтверджує, якщо Бог покладає на когось певні обов’язки, то наділяє і розумом, для їх виконання, тому нерозумні ті, хто так не вважає. *Sein bisschen Verstand zusammennemen* - фразеологізм бере початок з роману Фрідріха Шпільгагена «Orfer» і використовується, коли люди роблять щось, не думаючи про негативні наслідки своїх дій, яких можна було б уникнути. Невмілий і невправний у німців зображується у такий спосіб: *J-m hat zwei linke Hände*, про таких людей можуть також іронічно зауважувати: *Ungeschick lässt grüßen* або *Erster von hinten* - якщо хтось завжди робить гірше за інших.

Дуже розумний, талановитий / Дуже дурний

Високий рівень інтелектуального розвитку, розумових здібностей особи жартівливо виражають такими фразеологізмами: *Ein wandelndes (lebendes) Lexikon* - цей фразеологічний вислів бере початок ще з античності. У книзі «Життя Порфирія» Евнапіус (345 р. н.е.) пише про вчителя Порфирія, філософа Лонгина, що він був «живою бібліотекою та ходячим музеєм» [8: 375]. *Fundgrube des Wissens, Ein gelehrtes Haus, Jmd. hat die Weisheit in Erbrecht, Köpfchen haben, Köpfen, Köpfen*. Можуть також з іронією зауважити: *Jmd. ist eine Leuchte, Ein kluges Kind weiß alles von allein*. Про людей, що відзначились розумом (освіченістю, талантом), кажуть: *Sein Licht leuchten lassen. Du gleichst dem Geist, den du begreifst* - фразеологізм походить із твору Гете «Фауст». Філософ Фрідріх Гегель пояснює його так: «Людина знає стільки про дух, скільки дозволяє наш інтелектуальний розвиток, тому ми уподібнюємось до цієї частини нашого духу, що нам доступна і тому завданням кожного є постійно вдосконалюватись, щоб в усьому уподібнюватись

нашому духу». Цей фразеологізмом німці використовують, щоб заохотити кого-небудь удосконалювати себе і розвивати свої здібності.

У німецькому фразеологічному фонді є також велика кількість жартівливих та іронічних фразеологізмів зі значенням «бути вкрай дурним, тупим». **Bei j-m unter dem Dach nicht ganz richtig, J-d hat einen Dachschaten** - у багатьох німецьких фразеологічних зворотах голова людини порівнюється з приміщенням (кімнатою чи сховищем) або дахом. Дах, як верхня частина будівлі, прирівнюється до голови людини, а пошкодження даху - до проблем із головою). Також голову жартівливо називають м'якою грушею. **J-n hat weiche Birne** - непридатною для використання є і гнила груша, і голова дурня. **Bei j-m fällt ein Rädchen/bei j-m ist ein Rädchen locker, Bei j-m. Ist eine Schraube los/locker** - в основу цих фразеологізмів покладено знання, що погано закріплена шестерня або гайка, негативно впливають на функціонування усього механізму, і це прирівнюється до голови людини [5: 604; 683]. **Bei ihm rappelt's /es rappelt bei ihm im Oberstübchen** - С. Генцель у своїй книзі «Wie der Deutsche spricht: Phraseologie der volkstümlichen Sprache» - зазначає, що цей фразеологізм утворився завдяки порівнянню калатання у чомусь твердих предметів із головою дурної людини. **Nicht recht bei Groschen sein** - спочатку цим виразом позначали нестачу грошей, а згодом він перетворився у фразеологізм, який використовують для позначення недостатнього розуму у людини [5: 301]. **Er ist nicht ganz in Ordnung, Nicht ganz gebackten sein** - дурень порівнюється з випічкою, яка, тому що рано вийнята з печі, є недопеченою, а , отже, й неїстівною, **Nicht ganz dicht sein, wenn Dummheit wehtäte, müsste er den ganzen Tag schreien, іронічно - Verrückt und fünf (drei) ist neune, Zu dumm sein, um einen Pudding an die Wand zu nageln, Die Dummen werden nicht alle.** Про людей, які нічого не розуміють, з гумором говорять: **Von etwas so viel verstehen wie der Hahn vom Eierlegen/ wie die Kuh vom Radfahren/ wie die Kuh vom Sonntag/ wie die Kuh vom Schachspielen** або з іронією зауважують: **Von jeglicher Sachkenntnis ungetrübt / von keiner Sachkenntnis getrübt.** Якщо хтось корчить дурня, його жартівливо називають **Der dumme August** - Цей фразеологізм утворився від ролі клоуна в цирку[8: 38]. Коли когось називають дурнем, то з іронією констатують: **Stammt aus Schilda.** Легенди про місто Schilda є частиною німецької культури. Багато висловів з цих легенд, які беруть початок з 1598 року, коли з'явилася книга під назвою « Die Schiltbürger», що перетворила невелике саксонське місто Schilda на центр подвигів та пригод дурнів, збагатили словник фразеологізмів німецької мови. Про людей, які морально деградували і втратили свої здібності, німці іронічно кажуть: **Ein verbummeltes /versoffenes Genie, Ein verkanntes Genie.**

Досвідчений / недосвідчений

Характеризуючи розумну людину з великим життєвим досвідом кажуть: **Alter Hase.** Оскільки у зайців дуже багато ворогів, вони рідко бувають старими, тому кожний старий заєць є досвідченим і вправним [8: 230]. Щоб підкреслити важливість досвіду у розвитку здібностей людини, говорять: **Wer nie sein Brot im Bette aß, weiß nicht wie Krümel piken.** Цей фразеологічний зворот утворений завдяки жартівливій зміні крилатого вислову “Wer nie sein Brot mit Tränen aß“ із роману Гете “ Wilhelm Meisters Lehrjahre“. Про тих, хто займається певною справою, не маючи спеціальної підготовки та досвіду, німці іронічно кажуть: **anstudiert sein.**

Аналіз семантики німецьких фразеологізмів з комічною конотацією про здібності людини дозволяє стверджувати, що у цих фразеологізмах знайшли відображення народні знання про навколишню дійсність і ті стереотипні моделі, що характеризують німецьку мовну спільноту. Можна зробити висновок, що ступінь здібностей, який передають фразеологізми з комічною конотацією, коливається в дуже широкому діапазоні - від максимального до мінімального, межуючи з цілковитою їх відсутністю.

Негативний зміст у фразеологічних одиницях з комічною конотацією передає соціально обумовлені оцінки властивостей людської особистості у німецького народу. Цей негативний також детермінується світоглядом німецької нації, системою існуючих у даному суспільстві критеріїв. Цінності відображають норму сприйняття людиною зовнішнього та внутрішнього світу. Значна кількість фразеологізмів з комічною конотацією у німецькій мові ще раз доводить, що здібних, талановитих, розумних людей у Німеччині шанують та поважають. Переважання фразеологізмів із негативною оцінкою розумової здатності серед проаналізованих одиниць свідчить про схильність людини звертати увагу на недоліки. Це підсвідома спроба німецького соціуму виправитись і вдосконалитись за допомогою доброзичливого жарту або критики, іронії чи зневаги, адже відхилення від норми в позитивний бік не викликає такої гострої реакції і не провокує появи значної кількості фразеологізмів з комічною конотацією.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варій М.Й. Психологія особистості. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
2. Бинович Л.Э., Гришин Н.Н. Немецко-русский фразеологический словарь. – Изд-во 2-е, исп. и доп. – М.: Русский язык, 1975. – 226 с.
3. Гавриць В.І., Пророченко О.П. Німецько-український фразеологічний словник: В 2-х т. – Київ., 1981.
4. Duden. Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Band 11, 1992 –864s.
5. Duden: Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage. Band 11. Dudenverlag.Mannheim-Leipzig-Wien - Zürich, 2008. –959 s.
6. Контни У, Чапка М. Соціально-психологічний словник, Мисловице, 2010 – 519 с.
7. Максименко С. Д. Загальна психологія. Видання 3-є, перероблене та доповнене. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
8. Müller Klaus Lexikon der Redensarten. Herkunft und Bedeutung – München: Bassermann Verlag, 2005. – 781 s.
9. Осовецька Л.С., Сільвестрова К.М. Фразеологічний словник німецької мови. – К.: Рад. школа, 1964. – 715 с.
10. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія — К: «Академвидав», 2006. — 424 с.
11. Шапар В. Б.Сучасний тлумачним психологічний словник. — Х.: Прапор, 2005.— 640 с.
12. Schemann Hans Deutsche Idiomatik. Wörterbuch der deutschen Redewendungen in Kontext. 2. Auflage, mit vollständiger überarbeiteter Einführung – Berlin/Boston.: Walter de Gruyter GmbH&Co.KG, 2011. – 1037 s.